

Tot va començar el 52

Dc, 20/02/2019 per Eloi Aran Sala
[Betel. Arquitectura, Art i Religió](#)

Seguint amb el tema dels [altars moderns](#), cal recordar-ne un en especial que va marcar l'inici de l'arquitectura religiosa moderna a Catalunya: **l'altar efímer pel Congrés Eucarístic de Barcelona, dissenyat per Josep Soteras**.

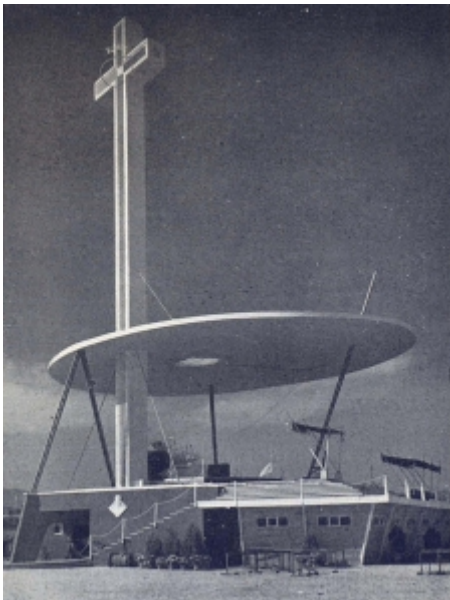
Avui dia segurament sonarà molt estranya la idea d'un "Congrés Eucarístic", així que hi podem dedicar un moment d'atenció. El XXXVè Congrés Eucarístic a Barcelona, que va tenir lloc entre el 27 de maig i l'un de juny de 1952, va ser, més enllà d'unes "olimpiades de sotana"[\[1\]](#), un esdeveniment de primer ordre que va superar el mateix fet religiós i que avui no es pot entendre sense el seu marc històric. Va ser el primer congrés eucarístic després de la segona guerra mundial, l'anterior s'havia celebrat a Budapest l'any 1938; en un ambient internacional de màxima tensió entre els dos blocs i amb la guerra de Corea en curs; a Espanya tot just s'està sortint de la duresa de la postguerra, quan es van acabant les restriccions i els racionaments, mentre es reprenien les relacions diplomàtiques després del bloqueig de les Nacions Unides, a les portes del Concordat amb la Santa Seu i dels Pactes de Madrid amb els Estats Units d'Amèrica del 1953. Es tractava de la primera manifestació o acte de visibilitat internacional de relleu del règim franquista, una obertura al món. El lema del congrés era "La eucaristía y la paz", fet que denota ja una certa distància amb els termes de croada o victòria emprats anteriorment pel nacionalcatolicisme.

Pel que fa a la ciutat de Barcelona, l'esdeveniment va ser un revulsiu urbanístic, com ho han estat al llarg de la seva història les dues Exposicions Universals o els Jocs Olímpics. En aquella ocasió es van eliminar les barraques de l'Avinguda Diagonal, de Les Corts i Sarrià, traslladant la gent a les *Viviendas del Gobernador* de Verdum o a Can Clos de Montjuïc; es va urbanitzar la trobada entre l'Avinguda Diagonal i Pedralbes, lloc on es va disposar el centre d'operacions; i també va haver-hi actuacions d'embelliment urbà com la col·locació d'una font monumental al trobament de la Gran Via amb el Passeig de Gràcia. El més destacat, però, va ser la creació a posteriori del Barri del Congrés, que va finalitzar l'any següent.

Si hi ha alguna imatge que resulti icònica de l'esdeveniment, aquesta va ser l'altar provisional de l'Avinguda Diagonal, aleshores *Avenida del Generalísimo*, dissenyada per l'arquitecte municipal Josep Soteras, en col·laboració amb els arquitectes Vilaseca i Riudor. Ja a l'article publicat a Quaderns d'Arquitectura l'any següent es feia notar la seva singularitat:

“El proyecto debía cumplir dos objetivos: uno de orden espiritual de exaltación del tema eucarístico, y otro funcional, de distribución de superficies, volúmenes y servicios. (...) Esto motivó la idea esencial del proyecto, concebido como un gran círculo, emblema eucarístico, sostenido por tres apoyos: fe, esperanza y caridad, simbolizadas por la cruz y por los dos mástiles de apoyo de la estructura, procurando dar la máxima sensación de ingravidez y ligereza para acentuar la espiritualidad de la obra”[\[2\]](#)

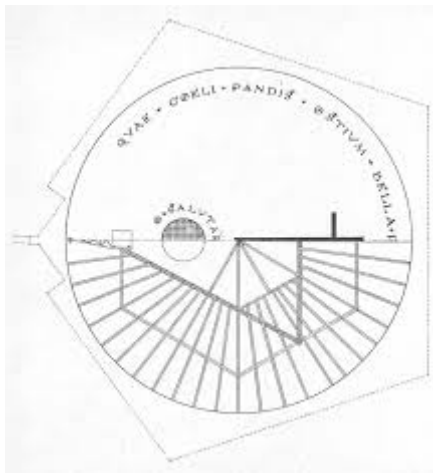

La idea del projecte es va plasmar en una gran creu de 35 metres de llargada i un enorme baldaquí circular a mode de pa eucarístic de, ni més ni menys, 25 metres de diàmetre, situats tots dos elements damunt una base en planta baixa que donava visibilitat a un altar a cinc metres per damunt de la cota del carrer. En aquesta peanya monumental de planta pentagonal, a la qual s’hi accedia per la part posterior, sota la creu situada en el vèrtex darrer del pentàgon, s’hi allotjava des d’una sagristia fins un espai per emetre comunicació radiofònica, serveis, cabines telefòniques, magatzem, oficines del Congrés Eucarístic o espais pels bombers i cossos de seguretat. És a dir, sota el presbiteri i les il·lustres bancades cardenalícies i episcopals hi havia tot formiguer programàtic ocult que passava despercebut sota l’ombra del baldaquí circular. Valgui aquesta anotació per a l’estudi dels posteriors altars efímers per esdeveniments massius com ara les Jornades Mundials de Joventut. Ens faríem creus, mai més ben dit, de la quantitat de programa no visible quan veiem imatges d’aquest estil.

La modernitat de la intervenció, a part del seu resultat final o el seu complex programa malgrat tractar-se d’un lloc “per fer-hi missa”, també rau en la seva estructura. La gran creu estava formada per una estructura metàl·lica feta a partir de cubs de 1,2 metres de costat conformada per pletines en “T” soldades. Per reduir l’acció del vent es va projectar en les parts frontals de la creu una subestructura calada a mode de lames de fusta que deixaven passar la llum interior dels quatre tubs fluorescents de llum blavosa, mentre que als laterals es va procedir a un revestiment de plaques de guix fixades a l’estructura principal. Res que no faci ara també el que s’anomena “arquitectura *retail*” o de imatge corporativa.

L’altre element estructural digne d’esment és el baldaquí circular. Aquest element

suspès es recolzava només en els tres punts esmentats, la creu i els dos tornapunts. Tot ell estava format interiorment per una estructura basada en tres bigues metàl·liques en gelosia de 40 centímetres de cantell formant un triangle equilàter, els vèrtex del qual coincidien amb els tres elements de suport, i sobre la qual s'hi afegia una altra subestructura de fusta hexagonal per acabar d'adaptar-se a la circumferència fins a un voladís de 4,5 metres respecte l'hexàgon. Com si d'un "Panteó modern" es tractés, el baldaquí estava perforat per un òcul circular que permetien el pas de la llum solar durant el dia mentre que, per la nit, s'il·luminava per vint-i-cinc focus de llum blanca muntats sobre la coberta, oferint un contrast amb la llum blava de la creu i la verdosa del basament.

Crec que seria de justícia donar el tret de sortida de l'arquitectura religiosa moderna a Catalunya amb aquesta intervenció de Josep Soteras per diverses raons. La primera és que les obres religioses que van aparèixer del Grup R són posteriors, iniciant-se cap a finals dels cinquanta a l'entorn dels barris perifèrics de Barcelona en el que es varen anomenar "esglésies d'urgència". També és posterior la trobada que es va produir entorn les "Conversaciones sobre arquitectura religiosa", l'any 1963. Igualment són posteriors tots els articles sobre arquitectura religiosa moderna apareguts a la revista Serra d'Or, publicats als anys seixanta tot reflexionant sobre obres de finals dels cinquanta.

Què trobem d'arquitectura religiosa contemporània abans d'aquesta construcció efímera? Si rastregem la mateixa revista de Quaderns d'Arquitectura, que es va reprendre el 1944, gairebé tot el que hi ha són obres de restauració, com és d'esperar després de la Guerra Civil Espanyola, o bé dissenys de retaules; o, fins i tot, alguna nova construcció d'estètica neoclàssica, com és el cas de la nova parròquia de Nostra Senyora del Pilar, projectada per Antoni Fisas Planas el 1932. L'any anterior al Congrés Eucarístic, el 1951, el **P. Joan Ferrando Roig** havia publicat el llibre "*Arte religioso actual en Cataluña*"^[3] i, llevat de la suposada modernitat d'alguns objectes ornamentals, la part arquitectònica respon a esquemes eclèctics, com ara el renaixentista Santuari de Santa Maria de Montserrat, al barri de Pedralbes, que va ser iniciada el 1920 per Nicolau Maria Rubió però va finalitzar el 1951 sota la direcció de Raimon Duran i Reynals amb la col·laboració pictòrica de Josep Obiols.

Són poques les obres que es podrien considerar modernes prèvies a la data del Congrés Eucarístic; més encara si entenem que la modernitat d'una església no li ve tant pel llenguatge o els materials sinó per l'assimilació dels principis del Moviment Litúrgic, i això no culmina institucionalment fins al Concili Vaticà II.

Potser, per citar alguns exemples, tindríem la reforma del temple parroquial de **Santa Maria de Ribes de Freser, de l'arquitecte Josep Danés**, del 1940; o bé la nova **parròquia de Sant Josep de Girona, dissenyada per Joaquim Masramon**, que finalitzaria l'any següent, el 1953. També caldria considerar l'arquitectura religiosa que estava desenvolupant l'**Isidre Puig-Boada**, que és la baula d'enllaç entre el modernisme de Gaudí i l'arquitectura religiosa de la postguerra. Però això mereix un capítol a part.

[1] Afirmació del periodista Xavier Theros al seu article "Barcelona passava el rosari" publicat al diari ARA el 04/06/2017 arran dels 65 anys del Congrés Eucarístic

[2] Quaderns d'Arquitectura, *Altar de la plaza Pío XII, para los actos del XXXV Congreso Eucarístico Internacional de Barcelona*. núms. 15-16, 1953.

[3] Ferrando Roig, J. *Arte religioso actual en Cataluña*. Atlántida. Barcelona, 1952